

CARL VON CLAUSEWITZ: Om Krig 1-3, oversat af NILS BERG. Med bidrag af ANDERS BOSERUP, MICHAEL H. CLEMMESSEN, K.V. NIELSEN, MOGENS ROSENLOV og JOHANNES WITT-HANSEN. København, Rhodos, 1986. 1200 s. Ill. 444 kr.

Dette arbejde er udført med stor omhu. Der er oversat med sprogsans og omtanke, og udgivelsens tredje bind rummer et stort apparat til læserens nytte. Her findes kort, et register over personer og steder med realkommentarer, og en række uddybende afhandlinger (*Nils Berg*: Introduktion; *Anders Boserup*: Staten, samfundet og krigen hos Clausewitz; *Michael H. Clemmesen*: Clausewitz – liv og person; *K.V. Nielsen*: Krigsfilosofi og militærteorier; *Mogens Rosenløv*: Politik og krige i Europa 1648–1815; *Johannes Witt-Hansen*: Clausewitz videnskabssteoretisk set). Det er endog lykkedes udgiverne at få et værk, produceret af Rhodos, næsten fri for trykfejl. I nogle sammenhænge er det naturligvis ønskeligt at holde sig til originalsproget. Clausewitz' værk er imidlertid skrevet i et sprog, som lettere end de fleste lader sig oversætte til dansk. Det er ukunstlet, og afstanden mellem dansk og tysk er ikke stor i de to fag, filosofien og militærteorien, hvor han henter den mere specielle del af sin terminologi.

Hvis man ønsker at studere dette klassiske arbejde, så er det altså nu let tilgængeligt. Mange store klassikere savner imidlertid læsere, og faren er måske særlig nærliggende her. Der er trods alt tale om et murstenstykt, 150 år gammelt, militærfagligt værk om strategi. Mellem de to mere principielle dele, 1. og 8. bog, er der et mylder af detaljerede analyser, som tildels har mistet deres aktualitet. Tilmed er værket et efterladt manuskript med lakuner og uregelmæssigheder i opbygningen. Blandt historikere har al interesse for krigsvæsen længe været rettet mod andre aspekter: krigens virkninger på samfundet og baggrund i samfundet, ikke dens føring. Det vil nok for dem være den væsentligste grund til at lade Clausewitz ligge.

Hermed vil de imidlertid komme til at gå glip af meget. Blandt andet af en forklaring på, hvorfor historikere ofte finder det lidet lønnende at prøve at forstå krigsbegivenheder i snævrere forstand. Det mest gennemgående af alle temaer i Om krigen er nemlig, at krigen mere end nogen anden menneskelig aktivitet er underkastet »tilfældighederne«, »friktionen«. Derfor er rationel kalkyle af gængs art kun af begrænset værdi for praktikerne, og enkle former – som matematiske formalismer, eller systemer bygget på få geografiske eller samfundsmæssige variable – kun af begrænset værdi i teorien.

Det er imponerende, at Clausewitz kunne fastholde denne erkendelse midt i en epoke, som beundrede sangvinske forsøg på at eftergøre Newton i samfundsvidenskaberne. Endnu mere imponerende, at han ikke nøjes med den taknemmelige kritik af andre, eller på anden måde tager vanskelighederne som en sovepude. Tværtimod arbejder han ihærdigt med at udforske, hvor grænserne går for forskellige analysers bæreevne, hvorfor de går netop der, og hvordan krigen kan blive tilgængelig for den rationelle forståelse og den rationelle handlen ud over disse grænser.

Således bliver Clausewitz af største interesse for alle historikere, også dem, som ellers ikke interesserer sig for krig og krigsvæsen. For det første gennem sin metode. For det andet gennem sit emnes principielle status: hvis man anerkender hans standpunkt, at krigen er en social proces og den sværeste at forstå og beherske, så definerer grænsen for vor forståelse af krigen tillige grænsen for vor

forståelse af den historiske proces som helhed. Og hvis man ønsker at udfordre dette standpunkt, så er der heller ikke nogen vej uden om studiet af Clausewitz.

Gunner Lind

ANNA-BIRTE RAVN og MARIANNE ROSTGÅRD (red.): *Kvindefællesskaber*. Hæfter for historie nr. 1. Aalborg Universitetscenter, 1985. Ill. 259 s. 150 kr.

Antologien *kvindefællesskaber* er udsprunget af arbejdet i kvindehistoriegruppen ved Aalborg Universitetscenter. Gruppen består af ældre studerende, af forhenværende studerende og af tidligere eller nuværende undervisere på historiestudiet. Fire af bogens ti artikler bygger på specialer. Ideen med en sådan udgivelse er oplagt, men altfor sjældent praktiseret.

Titlen »Kvindefællesskaber« dækker over både frivillige og ufrivillige, organiserede og spontane, offensive og udgrænsede kvindefællesskaber. Det fælles spørgsmål der ligger bag artiklerne er, om kvinders liv – ofte skarpt adskilt fra mændenes – skal ses som et udtryk for en ren autonom kvindekultur og kvinders styrke eller som en ufrivillig udgrænsning og isolation, som et udtryk for magt eller afmagt. Alle forfatterne har imidlertid ikke følt sig lige forpligtet af problemstillingen, ligesom artiklerne er af svingende kvalitet.

Bogen indledes af Bente Rosenbeck med en historiografisk oversigt over nyere danske undersøgelser inden for kvindehistorien med udblik til den internationale forskning. Sådanne oversigter er altid nyttige. Grethe Carlsund Pedersen følger tråden op. Hun gennemgår nogle »ældre« familiehistoriske teorier (især fra omkring 1970) og kritiserer dem for at være ahistoriske. Der findes ikke én familieteori. Teorier om familien bør derimod tage udgangspunkt i familiernes forskellige historiske, kulturelle og klasse-mæssige tilhørsforhold. Det har nyere undersøgelser forlængst påpeget. Væsentligt er imidlertid, at forfatteren argumenterer for at kønnes forskellige placering i familien bør stå centralt i familieforskningen.

De følgende artikler er empiriske undersøgelser. Der er artikler om troldkvinde og kloge koner og om fødsler og arbejdsfællesskaber på landet i 1800-tallet. Fremhæves skal Gudrun Breidals artikel *Husmandskoner 1900-1930*. På grundlag af bladet »Husmanden« fås der et fint indblik i husmandskonernes arbejde samt om divergerende meninger blandt husmandskonerne indbyrdes og i særdeleshed mellem disse og de højere placerede kvinder. De gode koner lod sig ikke byde hvad som helst. Tidligt fik kvinderne indpas i husmandsforeningerne, hvor de dannede husholdningsudvalg. Andre kvindefællesskaber opstod i husholdningsforeningerne. Det teoretiske husholdningsarbejde betød samtidig en legitimering af kvinders fravær i det øvrige arbejde i bedriften. Denne ideologiske overbygning har ikke gjort det lettere for de husmandskoner, der måtte fortsætte med at deltage i det, der nu betragtedes som mandsarbejde.

Bogens sidste artikel er skrevet af Anna-Birte Ravn. Alene af denne årsag bør bogen læses til ende. En bedre idé var at læse artiklen først, idet forfatteren bringer nyttige analytiske indfaldsvinkler til at studere det vagt definerede begreb: kvindefællesskaber. Hertil kommer analyser af forskellige typer af